

VECHI TURNURI ALE IAȘILOR

Sorin Iftimi

Turnurile au constituit, din toate timpurile, unul din capitolele cele mai spectaculoase ale Arhitecturii. Târgul Iașilor a avut turnurile sale, care i-au marcat spiritualitatea și discursul despre propria identitate. Vechile turnuri, cu patina lor nobilă de istorie, au contribuit din plin la atmosfera romantică a urbei.

Chiar dacă orașul nu a fost înconjurat de ziduri, precum burgurile occidentale, documentele amintesc de "pârgul Iașilor" (fortificațiile curții domnești) și de "pârgari", consilierii orașului din perioada medievală, denumiri derivate tot din aceea de "burg". Lipsa unor ziduri care să protejeze întreg orașul vechi, a fost suplinită, după jumătatea veacului al XVI-ea, de incintele întărite ale mănăstirilor, adevărate nuclee de fortificații, amplasate în oraș sau în împrejurimi. Aceste mici cetăți camuflate (pentru a adormi vigilența sultanului) aveau ca punct forte tocmai *turnul porții*, care servea drept clopotniță, având însă și dotări pentru o eficientă rezistență armată. S-a scris chiar despre faptul că, prin amplasarea lor în spațiu, incintele mănăstirilor ieșene erau integrate într-un sistem complex de apărare, având ca centru fortificațiile Curții domnești.

Cât de impresionante trebuie să fi părut turnurile masive din piatră, într-un oraș în care casele erau mai mult din lut și lemn, unde doar câteva zeci de mici "palate", cu un singur etaj, ilustrau ambițiile nobleței locale în materie de arhitectură! Incendiile periodice schimbau

adesea fața orașului, făcându-l să arate când mai aproape de Orient, când mai aproape de Occident. Doar turnurile din piatră reușeau, uneori să rămână în afara modelelor de tot felul.

Panorama vechii capitale, de care ieșenii erau atât de mândri, putea fi admirată doar de pe colinele din jur și de pe aceste construcții care nu au fost întrecute în înălțime vreme de sute de ani, până în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Abia atunci "blocurile-turn" au început să facă o concurență neloială bătrânelor turnuri mănăstirești, înălțimea de 30 de metri devenind acum una banală. Astfel, vechile monumente au fost scoase din "scara" lor originală.

Dintr-un turn, zărilor se deschid până departe. Se povestește că Mihail Sadoveanu, urcat în turnul casei sale din vârful Copoului, obișnuia, în amurgurile limpezi de august, să privească prin "ocheană" spre crestele muntelui Ceahlău.

După 1850, nostalgia ieșenilor a făcut ca în stema orașului să apară imaginea unui vechi turn al Curții domnești, demantelat pe la 1834, dar considerat de concitadinii noștri de atunci ca un vestigiu roman, o dovadă vie a rădăcinilor noastre latine. Cu aceasta coborâm la originile mitice ale "Orașului celor șapte coline". Stema a fost în vigoare vreo 70 de ani, dar ea mai poate fi zărită și astăzi pe unele din edificiile mai vechi ale Iașilor. La Esplanada "Elisabeta" de la Râpa Galbenă, pe lângă reprezentarea ca atare a stemei, putem lesne observa că și

---

numeroșii stâlpi de piatră ce flanchează scările monumentale, sunt stilizați tot după ideea de "turn".

"Turnul de strajă"

Construcția, de dimensiuni reduse, având o formă rectangulară, se află lângă Palatul Culturii, acolo unde panta dealului coboară spre Sala Sporturilor. Despre acest turn se pot face multe aprecieri, dar se pot avansa puține date exacte. În ce îl privește, mai multe sunt lucrurile pe care nu știm decât cele pe care le știm. El a supraviețuit în timp ca o ghicitoare, ce atrage mereu privirile curioșilor. Încercarea de a pune în valoare, turistic și cultural, acest mic monument constituie mobilul redactării întregului text de mai jos.

Unii autori îl consideră ca fiind ultimul vestigiu vizibil din fortificațiile vechii Curți domnești, din secolul al XVII-lea, chiar dacă a trecut prin numeroase transformări. Sub tencuiala și decorațiunile turnului s-ar putea ascunde o zidire mai veche. În absența investigațiilor arheologice, sau, cel puțin a unei decapări a tencuiei, trebuie să ne mărginim doar la sugestiile oferite de câteva elemente vizibile. Cel mai semnificativ pare a fi modul în care este boltit tunelul scării interioare, care urcă în spirală, până pe platforma superioară a edificiului. Tehnica boltirii este una "tradițională", obișnuită în secolul al XVII-lea, asemănătoare cu aceea a unui gârlici de pivniță. Ea este întâlnită și la turnurile de colț de la Golia, construite sub Gheorghe Duca vodă (1666). Sistemul a fost preluat și la primele încercări de a realiza o scară interioară, în casele boierești, pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea.

Turnul a stat și în atenția Comisiunii Monumentelor Istorice de la București, în a cărei arhivă, sub numărul de inventar 2037, s-au păstrat câteva documente din 1938 (8 file), iscălite de N. Iorga, Horia Teodoru și V. Brătulescu (corespondență, descriere,

tentative de demolare). Comisia considera interesante pivnițele de sub turn și cerrea executarea unui relevu în cazul demolării.

Terenul din jur prezintă urmele unei decopertări, nivelul de călcare coborându-se cu mai bine de un metru. Operațiunea a fost făcută în vederea pregătirii suprafeței pentru ridicarea unei alte construcții. Acest fapt a mai adăugat puțină zveltețe turnului, dezvăluind, însă, mai mult decât era cazul din partea sa inferioară. Astfel, se poate vedea, pe partea dinspre Palat, un fragment de boltire din zidărie, care ne dezvăluie un alt secret al acestui turn: prin el se poate coborî în misterioasele tuneluri subterane din zona fostei Curți Domnești. Acest fapt ar putea pleda, la rândul său, pentru o vechime mai mare a turnului, sau cel puțin a părții sale inferioare. S-a presupus că în tunelurile din această parte a curții erau închiși cei găsiți vinovați și dați în paza seimenilor, pentru diverse delikte sau neachitare de datorii.

Alte elemente indică faptul că turnul nu a aparținut Curții domnești, ci, "Cazarmei Grenadirilor", construită în afara vechii incinte, după 1832, când s-a înființat prima armată modernă a țării, *Miliția Pământeană*, încartiruită aici până la 1880. S-a și spus că a fost construit în domnia lui Grigore Alexandru Ghica. Acesta, locuind efectiv în noul palat domnesc, ar fi refăcut incinta Curții, după 1849, însă pe un traseu mult mai redus decât cel din veacul anterior. Sunt însă indicii că aceste cazărmi ale Miliției Pământene au fost înălțate mai devreme, în domnia lui Mihail Sturdza (1834-1849), domnul care a reconstruit și Palatul lui Alexandru vodă Moruzi, pe la 1843.

Aspectul exterior al turnului este marcat de crenelurile decorative de la partea superioară, sub care se află o așa numită "bandă lombardă", elemente inspirate de un gotic de sorginte italiană, diferit de neogoticul în care avea să fie

---

înălțat actualul Palat al Culturii (1906-1925). Elementele amintite pot contribui la datarea actualului aspect al turnului, pe la jumătatea secolului al XIX-lea, întrucât se aseamănă cu arhitectura Cazărmii din Copou, proiectată pe la 1852 (dar isprăvită la 1880). În 1899, după un incendiu mai serios al clădirii și acareturilor de aici, pe lista de reparații era inclus și "turnul de deasupra gărlciului pivniței". Ultima restaurare cunoscută este aceea din 1996, când s-a încercat amenajarea sa muzeistică.

Poziția în care el este amplasat indică faptul că micul turn a aparținut unei incinte din afara Curții domnești, ce se întindea spre Podu Roșu. Nu cunoaștem vechimea actualelor deschideri din zidărie, în speță a ușilor, pentru asigurarea accesului în turn și în subsolul. Dispunerea lor actuală este nefirească, incompatibilă cu apartenența turnulețului la incinta Curții, venind în sprijinul ipotezei exprimate mai sus. Oricum, turnul nu are dimensiunile și nici concepția necesară pentru a considera că a făcut parte dintr-o adevărată structură fortificată. Rolul său a fost mai mult simbolic, acela de a marca profilul și prestigiul instituției militare a cărei incintă o delimita.

O legătură cu acest turn s-ar putea să fi avut și vechiul zid din spatele Curții, cu o lungime de 60 de stânjani, despre care se vorbea, la 1836, că necesita reparații. Împotriva demolării acestuia s-a ridicat, în epocă, tânărul Al. Hrisoverghi, publicând câteva versuri tânguitoare. Tot atunci s-a decis menținerea zidului, ca fiind necesar Miliției. Lucrările s-au efectuat abia în 1839, când, înființându-se manejul Cavaleriei (așezat, se pare, pe locul vechilor Gajduri domnești), a fost cuprins și zidul în acest ansamblu (Gh. Băileanu).

Turnul a supraviețuit fiind inclus în curtea interioară a clădirii ce a adăpostit Tribunalul Iași, demolată în 1986, dar a cărei imagine se mai păstrează în unele

fotografii. Mai înainte în acest sediu funcționase, de prin 1927, Gimnaziul Alexandru cel Bun. Clădirea păstra înfățișarea dată de ultimii săi proprietari, la 1914. Pe planul acesteia se observă, deasupra vestibulului, o încăpere rotundă, destinată a fi Muzeu al Gimnaziului. De prin 1938, în clădire a funcționat Liceul industrial de fete "SF. Sava".

Ceea ce nu se vede în fotografia este faptul că această clădire, relativ recentă, fusese alipită unui palat al familiei Ghica, cu fațada spre actuala stradă Palat, care a fost demolat cu aceeași ocazie. Vechea construcție a fost ridicată de logofătul Grigore Ghica, pe la începutul veacului al XIX-lea (ante 1820). Soția acestuia Catinca Ghica, a găzduit în această reședință pe domnul Grigore Alexandru Ghica, nepotul său. Deci, în perioada august 1849-ianuarie 1850, locuința fusese transformată în reședință domnească, până s-a finalizat amenajarea Palatului Ocârmuirii de alături (pe temeliiile căruia se înalță astăzi Palatul Culturii), în urma reconstrucției inițiate de domnul anterior Mihail Sturdza. Clădirea a rămas moștenire fiicei domnului, Aglae Ghica, o femeie deosebit de cultivată, căsătorită cu Răducanu Rosetti, unul dintre frunțașii mișcării revoluționare de la 1848. Aici s-a născut fiul lor, Radu Rosetti, istoricul de mai târziu. În aceeași casă a locuit, o vreme, cneazul Constantin Moruzi. Fiul acestuia, D.C. Moruzi, este cunoscut ca unul dintre autorii preocupați de istoria Iașilor, despre care a lăsat numeroase pagini memorialistice.

După 1955, fostul Palat de Justiție a devenit Palat al Culturii, fiind destinat muzeelor și bibliotecii, în aceste două clădiri amintite a funcționat Tribunalul Iași, până la construirea noului sediu. Tot aici își avea sediul și Notariatul de Stat. Turnul a supraviețuit demolării acestor clădiri, din 1986, datorită intervenției domnului Ioan Arhip, la acea dată director al Complexului

---

Muzeal Național "Moldova", care era ferm convins de faptul că acesta era ultimul vestigiu al vechii Curți domnești care se mai păstrase în picioare.

În jurul turnulețului s-a amenajat un mic *Lapidarium*, cuprinzând impresionante capiteluri de coloane, precum și două statuiete de fronton, două nuduri masculine în poziție întinsă. Orest Tafrali relatează cum, după 1906, pe locurile unde se ridicau vechile Curți, arhitectul I.D. Berindei, cel care a coordonat înălțarea actualului Palat, a găsit o serie de capiteluri împodobite cu frunze de acant (deci inspirate de stilului corintic), de dimensiuni mari, foarte exact și artistic executate, după moda Renașterii, probabil de un sculptor occidental. Ele au aparținut cu siguranță vechilor palate din incinta Curții, probabil celui construit la 1806 de Alexandru Moruzi, în stil neoclasic. Deoarece vechile reprezentări ale acestui palat nu indică asemenea coloane pe fațada clădirii, cel mai probabil este că ele împodobeau holul de onoare de la parter și etajul I, ca și la palatul de astăzi. Capitelurile au intrat în colecția Muzeului de Antichități din Iași, care tocmai se întemeiasă, având sediul pe Copou, mai sus de Universitate. Soarta lor a fost însă aceea de a reveni pe locul pentru care au fost cândva sculptate. Cu ocazia diverselor lucrări de după 1880, pe locul Palatului s-a descoperit și o statuie din marmură a Minervei (Athena), destul de deteriorată (a fost identificată după simbolul înțelepciunii, care o însoțea: bufnița). Această sculptură, aparținând epocii fanariote, a dispărut fără urmă.

Printr-o boltă din piatră, aflată la baza turnulețului, adăugată în 1996, se pătrunde în amenajările de la subsol. Intrarea inițială se făcea, credem, doar din interiorul turnului. Pătrundem astfel în inima unui mister care a încins adesea imaginația atunci când a fost vorba de rețeaua de tuneluri secrete care ar împânzi

subsolul orașului. Tradiția cea mai persistentă este că de la Curtea domnească au existat asemenea tuneluri, cu un traseu de lungime impresionantă, ajungând până la mănăstirea Cetățuia, care se zărește pe dealul din preajma orașului. Se presupunea că pe această cale se refugiau domnii de la Curte, în cazul în care incinta era supusă unui asediu fără speranță. Or, în subsolul acestui turn se află nu unul, ci două asemenea tuneluri paralele, lucrate în piatră și vizitabile astăzi pe o lungime de circa 30 de metri, al căror traseu se îndreaptă tocmai în direcția amintitei mănăstiri. S-a arătat, totuși, că un asemenea tunel ar fi trebuit să treacă nu doar pe sub albia Bahluiului, ci pe sub întinsul heleșteu domnesc, ceea ce ar fi presupus efectuarea unor lucrări de izolație speciale, imposibil de efectuat cu mijloacele acelei epoci.

În zona Curții domnești s-au descoperit mai multe asemenea tuneluri, marcare cu linii punctate și cu litera "P", în planul publicat de profesorul Tafrali. Unele se îndreptau spre biserica Sf. Nicolae Domnesc, altele brăzdau subsolul de pe locul în care s-a aflat Hotelul Petersburg ș.a. Tunelurile care pleacă din micul turn, îndreptându-se spre Bahlui, nu sunt trecute pe acest plan. S-au emis păreri diferite cu privire la aceste amenajări. Unii vorbesc de o adevărată rețea bine articulată, constituind partea subterană a fortificațiilor curții, pe când cei mai sceptici le consideră simple lagâmuri de scurgere a apei, construite târziu, prin secolul al XVIII-lea.

Fortificațiile Curții Domnești

Cea mai veche mențiune documentară a Curții domnești de la Iași datează din 1434. În epoca respectivă nu se întrevedea viitorul destin de capitală al acestui oraș. Investigațiile arheologice au pus și ele în evidență faptul că cele mai vechi urme de construcții de pe acel loc datează din prima parte a veacului al XV-

---

lea, din domnia lui Alexandru cel Bun (1400-1431). Erau ziduri cu o lățime de 90 cm, așezate pe o temelie cu o adâncime de 1, 50 m. Din păcate, cea mai mare parte a acestui nucleu nu a putut fi cercetată arheologic, deoarece se află sub temelilele actualului Palat al Culturii.

Domnia lui Ștefan cel Mare (1457-1504) a adăugat noi zidiri celor deja existente. Se remarcă mai ales ruinele unui turn ce se afla în partea de sud-est a Curții, păstrate astăzi sub tribunele Teatrului de Vară de lângă Palat. Bastionul pătrat, având ziduri de 1 m grosime, mai păstrează doar temelile și o mică parte din elevație. Un pilon de zidărie aflat în mijlocul patruleterului, sugerează existența unei încăperi boltite la parterul turnului. Această construcție defensivă fusese destinată pentru a apăra incinta Curții domnești de un eventual atac venit dinspre platoul pe care se află astăzi biserica Sf. Lazăr.

O a doua fază de dezvoltare a fortificațiilor de aici datează din secolul al XVI-lea. În timpul fiilor lui Petru Rareș, documentele menționează în sfatul domnesc, pe lângă pârălabii cetăților Suceava, Hotin, Neamț și Roman, pe "pârălabii de Iași", ceea ce arată, după unii autori, cel puțin tentativa de a face din Curtea de la Iași una din fortificațiile impotante ale Moldovei, înainte de a i se pregăti statutul de reședință principală a domniei.

A treia fază din evoluția Curții domnești de la Iași este considerată cea din domnia lui Vasile Lupu (1634-1653), domn care a avut un adevărat "program" de reamenajare a centrului Capitalei moldovene. Incinta Curții domnești este acum mult extinsă, dublându-se și grosimea vechilor ziduri ale curtinei. Temeliile de zidărie descoperite de arheologi sugerează masivitatea noilor construcții. Turnurile patruleterate ce marcau colțurile aveau temelile așezate pe piloni

masivi, din trunchiuri de stejar, de 60-80 cm, înfiți în pământ. Aceste turnuri masive au fost probabil folosite și ca platforme pentru artilerie.

Vestigiile puse în evidență de arheologi par a confirma imaginea fortificațiilor din binecunoscuta gravură tipărită la Augsburg, în 1701 - reprezentând Curtea domnească din Iași la 1686 - deși unii istorici o consideră a fi o ilustrație fantezistă.

Incinta curții ocupa promontoriul ce domină ștrandul actual (pe locul căruia era amenajat un întins heleșteu domnesc), profitând de panta abruptă, ce oferea și o fortificație naturală. În cealaltă parte, spre oraș, zidurile de incintă înaintau neașteptat de mult, oprindu-se cu doar vreo 20 de metri înaintea axului străzii Anastasie Panu, de astăzi. Un fragment al zidului de incintă al vechii Curți s-a conservat în fața Palatului până pe la 1933, fiind lipit de clădirea ocupată de "Prima Societate de Economie a Urbei Iași", care-și avea fațada pe strada Ștefan cel Mare, dincolo de liniile de tramvai. Ceea ce s-a descoperit cu ocazia demolărilor de atunci pare să fi fost "o parte din zidul porții și din incinta cu turnuri pătrate zidite din bolovani".

Zidul Curții avea trei porți, în partea din spate (spre ștrand) aflându-se doar o porțiță care da spre iazul domnesc, amenajat pe vechiul curs la Bahluiului. Principala cale de acces în interiorul Curții era cea dinspre Ulița Mare (str. Ștefan cel Mare), numită și *Poarta Domnească*. Spre biserica Sf. Lazăr, pe unde urca principalul drum de acces în oraș, dinspre sud, până la Vama domnească, din Târgul Vechi, se afla *Poarta Drăganilor*, sau a *Cazacilor*, după denumirea mercenarilor care o păzeau. În secolul al XVIII-lea s-a numit și *Poarta Haremului*, deoarece în această parte a Curții se afla palatul soției domnului, precum și paraclisul acesteia. În această zonă se conservă și astăzi un zid din secolul

---

al XVII-lea, ridicat de Antonie vodă Ruset, dar el nu este al Curții domnești, ci al bisericii Sf. Nicolae Domnesc din apropiere. În partea dinspre Podul Roș și Bahlui, se afla *Poarta seimenilor* (mercenari pușcași), prin care se ieșea spre Grajdurile domnești și spre Fânăria domnească. Arheologii au depistat în această zonă, se pare, urmele unui șanț de apărare care completa sistemul de fortificație al Curții. Zona reprezenta mai mult un fel de “fundătură”, deoarece modesta uliță de aici, urmând traseul actualei străzi Palat, nu răzbătea până în Podul Roș, ci se termina nedefinit, înaintea stufărișului iazului domnesc, de sub Curte. Nu întâmplător, în veacul al XVII-lea era numită *Ulița Gunoiiului Gospod*. În veacul următor, după podirea sa cu lozbe de stejar, și instalarea unor “furci” pentru cazna tâlharilor, ulița și-a schimbat numele în *Podul Spânzurătorilor*.

Turnul Porții Domnești

“Și aici în poartă turnul,
De la Ghica cel bătrânul,
Până astăzi au stătut”
(Costache Conache, 1843)

Cel mai faimos, cel mai încărcat de istorie dintre turnurile ieșene era acela care străjuia intrarea principală a Curții domnești, aflat chiar în dreptul străzii Ștefan cel Mare, fosta Uliță Mare sau Ulița Boierească, demantelat pe la 1843, pentru a se deschide perspectiva Palatului Ocârmuirii, restaurat de Mihail vodă Sturdza. Principalele știri despre el ne sunt oferite de cronicarul Ion Neculce, atunci când scrie despre reamenajarea acestei porți la 1703, de către Mihai vodă Racoviță: “atuncea era la Curțile domnești, pe poartă, o biserică mică, făcută de Ștefan vodă Tomșa (1614, Sf. Treime) și nici boierii cei cu boierii nu pute încăpe într-însa. Și lângă biserică era visteria și deasupra bisericei și a visteriei era un turn înalt în chip de clopotniță,

iar dedesuptul bisericei și a visteriei era un beci de-nchide tâlhari. Ce socoti Mihai Vodă că nu-i cu tihneală să fie biserica mică la Curte, că mazălii și slujitorii n-au unde încăpe, nice este cu cale să fie temniță sub biserică. Ce s-îndemnă și răsipi și turnul, și visteria, și tinda bisericei, și beciul cel dedesupt, și lăsă numai altarul și turla ceanaltă din mijlocul bisericei. Și s-au mai apucat a zidi din pământu și au făcut tinda largă, cu toate podoabeli, cum să vede”. O cronică anonimă a epocii consemna că “turnul acela al bisericii nu era pentru treaba bisericii, ci iarăși semn de urgie domnească, aducătoare de moarte, că oricine se afla în niscai fapte rele, rocoșit asupra domniei, și, prinzându-l, într-acei turn îl închidea. Putem zice că se aseamăna cu Edicula, ce-i în Țarigrad (Constantinopol, n.ns.), și cum acei ce încap în Edicula, nu mai au nădejde de viață, așa și turnul acela aici la noi”. În fața turnului Porții domnești, unde se afla și o cișmea publică, aveau loc decapitățile condamnaților la moarte. Mihai vodă Racoviță instalase și niște spânzurători în fața intrării, pentru stârpirea tâlharilor și împăimântarea potrivnicilor săi.

Sute de ani a funcționat și o instituție cu rol însemnat în viața juridică a Moldovei: *vornicii de Poartă*. Aceștia se deplasau peste tot unde era nevoie și delimitau hotarele moșiilor pentru care se apela la judecata domnească.

La 1728, Grigore II Ghica a mai înălțat turnul de pe poartă, instalând la partea de sus un ceasornic mare, ale cărui bățai se auzeau din tot orașul. Domnul adăugase și un ceardac în jurul ceasornicului, de unde, pe la ora chindiei, începea să cânte fanfara domnească, *meterhaneaua*, ca la palatul Sultanului, spre delectarea Curții și a orașenilor. Muzicanții erau înveșmântați în haine orientale, foarte colorate. Asemeni unor păpuși vii, deveniseră parcă o anexă a ceasului,

---

precum figurinele mecanice ale unor orologii occidentale. În plan simbolic, putem spune că acesta este momentul în care Timpul, aparținând până atunci bisericii, este confiscat de către Principe, pășind astfel într-o epocă ce abordează o altă mentalitate. Datorită asocierii cu meterhaneaua, s-ar putea presupune că orologiul din turnul Porții domnești indică nu ora occidentală, ci *ora otomană*. Portivitul calendarului lunar folosit de către turci, ziua începea cu noaptea anterioară, mai precis cu ora 18.00. Muzica din turn marca, deci, începutul unei noi zile.

La 1739, când oștile rusești, conduse de feldmareșalul Mûnîch, au ocupat capitala Moldovei, cheile Iașilor i-au fost oferite pe o tavă de argint aurit, cu cei patru evangheliști, împrumutată de la *Biserica de pe Poartă*. Mûnîch a oprit nu doar cheile, ci și tava, care a fost dată dispărută din inventarul bisericii. Când se apropia momentul retragerii din Moldova, feldmareșalul a încercat să dărâme turnul Curții domnești, ca răzbunare față de Grigore Ghica, dar și pentru ca, prin șantaj, să oblige populația la împlinirea unor contribuții bănești pretinse de el și neachitate în întregime. Incendiul din 1753 a afectat, se pare și acest turn.

Faptul de a pune la un loc, între aceleași strămte ziduri, instituții incompatibile între ele, Biserica, Visteria și Temnița, a avut ca rezultat un mic *Turn Babel*, al cărui destin avea să fie previzibil. Aglomerarea sugerează caracterul limitat al spațiului Curții domnești, în care erau nevoite să își desfășoare activitatea servicii tot mai diverse. În această formă, turnul a rezistat destul de bine, până la incendiul din 1785, din vremea lui Alexandru Mavrocordat "Firaris" (poreclit și "Pârlea Vodă"), care a mistuit întreg ansamblul Curții domnești.

Înfățișarea "medievală" a curții dispărea la această dată, ea fiind refăcută,

dar într-o concepție modernă de către Alexandru vodă Moruzi, între 1803 și 1806. S-au păstrat zidurile de centură ale Curții, iar turnul porții se pare că a fost micșorat.

Pe diverse documente vorniciei amintiți aplicau Pecetea Porții domnești. În varianta din anul 1782, pecetea avea reprezentarea schematică a turnului ce străjuia intrarea în incinta Curții. Această imagine a servit drept izvor pentru alcătuirea actualei steme a orașului Iași, care este cea fixată în 1922: pe imaginea stilizată a Porții Domnești s-a aplicat scutul pe care este reprezentat un cal alergând, spre dreapta. Astfel au fost îmbinate două tradiții heraldice, reunindu-se într-o singură construcție stema modernă (*turnul*, de la 1850, inspirat inițial de un alt monument, descris mai jos) cu stema din pecetele medievale ale orașului, mai veche cu cel puțin 250 de ani (*calul*). O ultimă reprezentare a Porții Domnești, mult mai rudimentară, este aceea a sigiliului din 1840, în care turnul crenelat, de formă simplă, este timbrat, se pare, de o coroană. Este flancat la dreapta de o ramură de măslin, iar la stânga de trei puști, sprijinite una de alta.

Turnul "roman" și stema Iașilor

Ieșenii epocii moderne erau încredințați de faptul că orașul lor stătea pe temeliiile unei așezări romane. Cei mai de vază istorici din prima jumătate a secolului al XIX-lea, au scris că pe locul Curții domnești medievale s-a aflat un castru roman, unde a fost încartiruită Legiunea XIII, numită și *Legio Iassiorum*. De la această garnizoană romană ar proveni și numele orașului Iași. O dovadă a existenței fortificațiilor romane la Iași era reprezentată și de un turn *rotund* care ar fi fost încorporat în zidurile Curții medievale, supraviețuind apoi acesteia, până în 1834. Se pleca, desigur, de la ideea foarte răspândită cândva, potrivit căreia planul de

tip rotund al unor construcții a fost o inovație a romanilor. Cu povestea acestui turn ajungem la originile mitului Iașilor, ca "Oraș al celor șapte coline", care ar fi moștenit modelul Romei.

Iată ce scria și Mihail Kogălniceanu, în 1844, privitor la acest subiect: "Din toate prefacerile ce au suferit vechiul lăcaș al Domnilor Moldaviei *acel singur turn* se putuse păstra până în zilele noastre. Când ți se întâmplă de treci pe Ulița Mare, și ajungând în fața fostei Porți Domnești, Iași paveaua, și ei în dreapta șoseaua ce duce la Socola, îndată ce te vei afla în preajma caselor răposatului logofăt Grigorie Ghica, uită-te în stânga și în zidul Cazarmei Grenadierilor vei vedea un colț ce iese în uliță. Pe acel loc, înainte de 1834, se înălța acel turn rătănd, cu ferăstruici mici, săpate în piatră, pe care de-abia intra mâna, și care putea sluji mai bine de metereze apărătoare decât de ferestre aducătoare de lumină. Acel turn, de o arhitectură mai mult decât simplă, dar masiv, zdravăn, în forma turnurilor ce se mai văd la cele patru colțuri ale mănăstirii Goliei, se trăgea, cel puțin temeliile sale, încă din vremea Romanilor; el, sute de ani fusese respectat de furia focurilor care de atâtea ori au pustiit nenorocita capitalie a Moldaviei, fusese respectat de furia și mai cumplită a poporului, ades adus în deznădăjduire; fusese respectat chiar de coasa timpului; și veacurile trecând peste dânsul, îl lăsase în picioare, ca și când l-ar fi uitat.

Turnul acesta, împreună și cu o altă zidire veche, care asămine era în zidul Curților și pe al căria loc este rădicată astăzi o casă a unui Gheorghe Arnăutu, în dosul Cazarmei Cavaleriei, din timpurile cele mai vechi și până la 1832, au slujit de temniță domnească..."

La 1851 Sfatul Municipal Iași dorea ca noul sigiliu al instituției să aibă legătură cu istoria orașului, "cu marca ce a avut din vechime această politie". S-a adresat lui

Gheorghe Asachi și Gheorghe Săulescu. Proiectul lui Săulescu a fost inspirat de vechiul turn, ultim a rămășiță a Curții domnești, propunând "turnul roman", cu inscripția "L. I." (*Legio Iassiensis*). La 1862, când se încearcă introducerea în sigiliu Iașilor a *calului*, stema ținutului, Mihail Kogălniceanu protestează energic (1863): "de la un timp văd o schimbare operată în marca municipalității de Iassii, turnul roman cu antica inscripțiune *Municipium Iassiorum* îl văd înlocuit cu un cal...". "orașul Iassii ține la marca doveditoare a antichității sale".

Aceasta este vechea stemă a Iașilor, care s-a păstrat ca atare, din epoca modernă, pe clădirea Teatrului Național, pe romanticele ziduri ale esplanadei de la Râpa Galbenă, pe ușile bătrânelor școli de tip "Spiru Haret" sau pe cele câteva elegante felinare electrice care mai există încă, în zonele mai protejate ale orașului. Astfel, un turn, dispărut fizic pe la 1834, a rămas viu în conștiința Cetății, sublimându-se într-un simbol heraldic, ce are o bogată încărcătură afectivă.

Turnul Goliei

Legendarul turn, "aproape florentin" - după expresia arhitectului G.M. Cantacuzino -, având o înălțime de aproape 30 metri, a rămas și astăzi un punct de atracție deosebit. Până nu de mult, orice trecător prin Iași simțea că nici o vizită în vechea capitală nu era valabilă în fața memoriei dacă nu includea și o ascensiune în acest turn, de unde putea fi admirată panorama orașului. Păstrând proporțiile, era ca și cum ai fi trecut prin Paris fără să fi urcat în Turnul Eiffel. Printre vizitatorii celebri se numără și țarul Rusiei Petru cel Mare, care a admirat Iașii din vârful turnului la 1711, în compania principelui Dimitrie Cantemir.

Numele puțin ciudat al monumentului, care a reținut atenția

---

istoricilor și lingviștilor, vine de la un personaj cunoscut din cronică și documente: Ioan Golăe, mare logofăt în domnia lui Ioan Vodă cel Cumplit (1572-1574). El a construit pe acest loc o primă biserică (1564), aflată pe atunci la marginea orașului Iași.

Pentru ieșenii de la jumătatea veacului al XIX-lea, acest turn era simbolul duratei. Urarea "*Să trăiești cât turnul Goliei!*", a fost consemnată și de Ion Creangă în povestea sa despre Ivan Turbincă. Despre autor, care în tinerețe a fost diacon, locuind o vreme în incinta mănăstirii, s-a scris că obișnuia să împuște ciorile care își găsiseră adăpost în clopotnița turnului, tratament cu totul discriminatoriu față de răsfățații corbi din turnul Londrei, de soarta cărora atârna perpetuarea dinastiei britanice. Cercetările mai noi tind să risipească această legendă, considerând-o o calomie la adresa marelui scriitor.

Impresia de vechime nu este întâmplătoare. Pe la 1653, când construcția actualii biserici era în faza finală, un călător străin, sirianul Paul de Alep, observa: "clopotnița (turnul) este foarte mare și veche... nu are pereche în toate aceste țări prin înălțime, lărgime și frumusețe". Plecând de la asemănările stilistice cu turnul mănăstirii Dragomirna, s-a avansat ideea că ele au fost construite cam în aceeași perioadă, la începutul secolului al XVII-lea, odată cu zidul de incintă. S-a presupus, de asemenea, că turnul a putut fi construit de către Ana Golăeasa, văduva logofătului, înainte de a închina mănăstirea la Muntele Athos, la Vatoped (1604).

Turnul Goliei are o secțiune pătrată (5,5 x 5,5 m), iar înălțimea inițială era de 88 palme domnești, adică aproape 25 m. La 1854, egumenul grec Meletie a găsit de cuviință să mărească înălțimea turnului, adăugându-i încă 16 metri de zidărie, și două cupole suprapuse, în stil baroc, ce totalizau 9,5 metri. Astfel, înălțimea

întregului edificiu a ajuns la aproape 50 de metri, ceea ce era absolut impresionant pentru acea epocă. Cupola superioară era prevăzută cu un balcon cu deschidere pe toate direcțiile, care a servit ca punct de supraveghere pentru pompierii acelei epoci.

Construcția nu a putut suporta noua greutate care i-a fost adăugată, astfel încât a apărut o fisură foarte gravă, pe verticală, care o punea în pericol întreg edificiul. La 1891 se propusese oficial demolarea sa în totalitate. Cel care a salvat monumentul a fost arhitectul N. Gabrielescu, cel care a găsit soluția optimă de consolidare și s-a luptat pentru transpunerea ei în practică. La 1899 s-a decis restaurarea monumentului, renunțându-se la partea adăugată de Meletie. În loc să se așeze un acoperiș imediat peste încăperea clopotelor, s-a zidit pe cornișă un etaj scund, cuprinzând o galerie în arcade, câte cinci arcade pe fiecare latură, construindu-se deasupra o platformă descoperită, protejată de o balustradă, formând un coronament al întregului edificiu. Tot la această restaurare, de la 1900, s-a adăugat turnului și scările ce urcă în spirală, printr-o zidire cilindrică, din cărămidă, adosată vechii construcții.

După 1921 în turn erau adăpostite obiectele și documentele vechi, care au mai supraviețuit din extraordinara colecție a lui Virgil Hălăceanu, inginerul orașului Iași (constructorul monumentalelor scări de la Râpa Galbenă), cel care intenționa să pună bazele unui mare muzeu. Ele aveau să intre apoi în colecțiile Muzeului Municipal, care a funcționat tot în incinta mănăstirii. Astăzi turnul a devenit sediul postului de radio "Trinitas", al Mitropoliei Moldovei.

Turnul Galatei

Turnul-clopotniță, puternic, masiv, nu mai păstrează înfățișarea inițială, din veacul al XVI-lea, asupra aspectului său intervenindu-se în timpurile moderne.

Clopotele, topite și returnate în mai multe rânduri, se păstrează în aer liber, în incinta mănăstirii.

În general se admite faptul că doar partea inferioară, cuprinzând bolta prin care se asigură accesul în incintă, împreună cu încăperea de deasupra, poate și camera clopotelor, au făcut parte din vechiul monument. A fost reconstituit și un fragment din drumul de strajă al zidurilor, care avea drept cale de acces o deschizătură aflată în corpul turnului.

Poate și cu prilejul reconstruirii zidurilor de incintă, la 1735, să se fi făcut vreo modificare și la turnul porții. Atunci au fost reconstruite și casele domnești din incintă, de către Grigore II Ghica (1735-1739). Se știe însă că turnul a fost refăcut, de la brâu însus, la jumătatea secolului al XIX-lea, în timpul domniei lui Mihail Sturdza, de când datează și chenarul decorativ, precum și stema amplasată deasupra intrării (reprezentând o *clepsidră înaripată*). Turnul a cunoscut o operațiune de restaurare, iar după cutremurul din 1977, una de consolidare.

Turnul Bisericii Barnovschi

Cine intră în Iași pe drumul vechi ce vine dinspre sud, prin Podu-Roș, intrând pe strada Sf. Lazăr (numită altădată Podul Lung), zărește, privind spre capătul străzii, turnul bisericii Barnovschi, care, situat pe înălțimea platoului, pare mai impunător decât atunci când este privit de aproape. Biserica Uspenia (Adormirea Maicii Domnului) a fost ctitorită la 1627, "în dricul târgului vechi", deci în centrul Iașilor, de către Miron vodă Barnovschi, continuatorul Movileștilor.

Turnul, așezat peste bolta intrării, impresionează mai mult prin înfățișarea arhaică decât prin înălțime. La etaj, patru arce de ferestre se deschid pe cei patru pereți, marcând astfel camera clopotelor. De la subsolul turnului pornesc două

deschideri ce trec prin zid, fără a se ști unde se sfârșesc. În cămăruța de zid de lângă turn se găsește un tunel, ce se află deasupra a două mici încăperi boltite ("baște") din piatră, a căror destinație inițială nu este cunoscută.

Camera aflată acum la vest de turn este parterul unei construcții adăugate ulterior, înălțată pe o mare aglomerație de morminte mai vechi. Se știe că într-o încăpere similară (astăzi dispărută), dar adosată probabil pe partea de răsărit a turnului a funcționat, din 1724, prima tiparniță cu caractere arabe de la noi, care tipărea carte religioasă pentru creștinii din partea orientală a Imperiului Otoman. Câteva exemplare din cărțile tipărite aici se regăsesc și în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare din Iași.

Prin colțul de nord-est al turnului porții, de deasupra camerei clopotelor, coboară un fel de "horn", camuflat în zidărie, ce nu a fost explorat, dar care făcea probabil legătura cu tainița de la primul etaj de pe extremitatea de vest a bisericii, din al cărei colț de sud-vest coboară, prin plinul zidului, un "horn" asemănător (astăzi cu accesul obturat). Asemenea amenajări se întâlnesc și la alte construcții din epocă.

Clopotul cel mare din turn era dăruit de Miron Barnovschi, fiind turnat în Polonia, la Liov, în anul 1628. Inscricția sa este în limba slavonă, ca de obicei, dar, în final, are și un adaos în limba latină, un verset din Psalmii lui David: "*Doamne strigat-am către tine! Auzi-mă, Doamne!*". Clopotul mic a fost dăruit, de asemenea, de către Barnovschi.

Turnul Mănăstirii Sf. Sava

Biserica mănăstirii Sf. Sava, cu cupolele ei joase și largi, acoperite cu olane, a rămas o prezență exotică în arhitectura moldovenească, amintind mai curând de edificiile de pe cuprinsul Imperiului Otoman. De altfel, chiar arhitectul căruia i

---

se datorează înfățișarea de astăzi a bisericii (care este, în mare, cea de la 1625) a fost un anume Gheorghe din Constantinopol.

Turnul-clopotniță, construcție greoaie, din piatră masivă, a fost alipit mai târziu bisericii propriu-zise, conferindu-i un aspect sumbru, de cetate medievală. Paul de Alep îl vizita, la 1653, arătând că turnul are două săli boltite, la etajul mijlociu, servind de tainiță pentru averea mănăstirii. Scara îngustă, ascunsă în grosimea zidului, care avea o mulțime de trepte din piatră, urca până la ultimul nivel. O cameră specială era rezervată celor cinci clopote. Despre clopotul cel mare, impresionant ca dimensiune, știm că fusese turnat în Danemarca. Un clopot de mici dimensiuni, păstrat și astăzi în tinda bisericii, datează din 1670 și are o inscripție în limba polonă.

Abia la 1675, Antonie vodă Ruset, unul dintre domnii "prefanarioți", începe să construiască în jurul mănăstirii un zid de incintă, dar pe care nu reușește să-l termine în acea scurtă domnie. Fragmente din acest zid se mai văd și astăzi.

Turnul Mănăstirii Cetățuia

Așezată la sud de Iași, pe o înălțime care domina Drumul Împărătesc, ce venea dinspre Constantinopol, mănăstirea Cetățuia beneficia, în primul rând, de o excelentă fortificație naturală. Ctitorul, voievodul Gheorghe Duca, i-a adăugat o puternică incintă, formată din ziduri înalte, de 7 metri având grosimea de 1,5 metri. Curtina puternică a zidurilor este străbătută pe interior, la partea superioară de un rând de metereze geminate, care permiteau tragerea cu arcuri sau puști. La acestea se ajungea doar pe "drumul de strajă" din lemn, suspendat prin console, la o înălțime corespunzătoare. Colțurile incintei sunt întărite cu patru turnuri rectangulare, prevăzute cu metereze de tip *arquebuse*, rotunde, prevăzute cu o deschidere deasupra, pentru ochire. Aceste turnuri,

mai scunde, aveau la parter creneluri speciale pentru tunuri, iar la nivelul superior o cameră boltită, de zidărie, pentru pușcași.

Principala intrare în incintă este pe latura sudică, prin poarta străjuită de un impunător turn-clopotniță care păstrează înfățișarea sa arhaică, mai bine decât turnul Goliei. Deasupra intrării Gheorghe Duca a așezat o pisanie din piatră, având sculptată stema Moldovei și următoarea inscripție în limba slavonă: "*Herbul prea luminatului domn Io Duca voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei, anul 7178 (1670), luna iunie 10*". Turnul are două etaje situate deasupra bolții de intrare. Accesul la aceste încăperi se face doar din interior, pe drumul de strajă despre care am vorbit, și nu de la nivelul parterului. O scară de piatră urcă direct la etajul superior al turnului, în sala clopotelor. De aici o altă scară coboară la etajul intermediar, în camera tunurilor, la nivelul drumului de strajă. Această concepție făcea ca încăperea în care se aflau tunurile să nu poată fi cucerită de atacatori decât în ultimă instanță, când rezistența străjilor din sala de sus (a clopotelor) era înfrântă. Pe latura de est a turnului s-a descoperit și o trapă cu o foarte ingenioasă cursă, pregătită pentru eventualii atacatori. Dintre turnurile Iașilor abia acesta păstrează toate elementele care ne permit să ne facem o idee despre valoarea militară a acestora.

În incinta mănăstirii, lângă turnul porții, este expus și astăzi unul din vechile clopote, care a fost turnat la Danzig, pe țărmul Mării Baltice de către meșterul Gerhard Bennig. El este împodobit cu herbul Moldovei, capul de bour, și are o inscripție în limba latină: "*Anno Domini 1669. Omnis spiritus laudet Dominum. Divino auxilio fuit me Gherhardus Benninge Ghedane.*"

Ceea ce face din mănăstirea Cetățuia un loc unic este faptul că aici s-au păstrat, într-o formă nealterată, nu doar fortificațiile

sau biserica, ci *întreg ansamblului arhitectonic* al unui complex monahal, cuprinzând și palatul lui Duca vodă (cu taințele sale), stăreția, cu "Sala gotică" (trapeza) bine conservată, la care se adaugă și o ciudată clădire pătrată, acoperită de o cupolă, despre care s-a crezut multă vreme că ar fi o baie turcească (*feredeu*), dar care s-a dovedit a fi bucătăria (*culhnia*) mănăstirii.

Turnul Spiridoniei

Înălțat pe la 1786, peste poarta mănăstirii Sf. Spiridon, acest turn a cunoscut în existența sa trei stadii, fiind refăcut la 1807 și 1862. Este primul edificiu din Moldova care a obținut statutul de monument istoric. Preocupările pentru salvarea acestui monument au făcut ca, în Regulamentul Organic al Moldovei, redactat în timpul administrației generalului rus Kisseleff, să se introducă articolul 46 (propus de Costachi Conachi), orin care se prevedea protejarea valorilor istorice al Principatului.

Nu se cunoaște aspectul acestei construcții de dinainte de 1807. Doar partea inferioară, un soclu greoi, cuprinzând și bolta porții, datează din această primă epocă. Înfașurarea avută între anii 1808 și 1962 este cunoscută dintr-o gravură datorată lui J. Rey (1845). Turnul avea acum trei părți suprapuse. Deasupra părții vechi, de factură mai greoaie, folosită ca un fel de soclu, s-a refăcut camera clopotelor, construcție zveltă și elegantă, după moda barocului rusesc. Poate fi remarcată o ruptură stilistică între cele două părți. Partea a treia era reprezentată de cupola de formă bulbară, cu lucrătură fină, de o clară influență rusească.

Aspectul actual al turnului Spiridoniei este dat de reparațiile de la 1862, din timpul lui Cuza vodă, când a fost tencuit "soclul" din piatră aparentă și a fost modificată forma cupolei. S-a spus că noua formă a fost inspirată de aceea a culionului

(pălăriei de papură) purtat de Sf. Spiridon, patronul lăcașului, în majoritatea reprezentărilor sale din icoane. Din punct de vedere estetic noua formă reprezintă o scădere, cupola căpătând un aspect mai greoi decât în epoca anterioară.

Specificul acestui turn este dat de cele două cișmele gemene, care îl flanchează. Corpul lor este dat chiar de vechile rezervoare în care se aduna apa adusă pe olane, din vârful Copoului, din izvoarele ce se află astăzi în incinta Grădinii Botanice. Aceste podoabe ale Iașilor au fost construite la 1775, în domnia lui Grigore III Ghica, domnul martirizat pentru cauza Bucovinei, ale cărui oseminte se află sub piatra sa de mormânt din biserică. Decorațiunea cișmelelor, ce pare astăzi deosebit de exotică, se încadrează barocului otoman.

Cele două cișmele, marcate cu stema amintitului domn, poartă inscripții în trei limbi: română (cu scriere chirilică), greacă și osmană. Una dintre ele, prezentă în două variante, română și greacă, are următorul conținut:

"Io Gr. A. Ghica Vv.

Fântâna lui Siloam, scâldătoare lui Solomon,

Pârăile făcătorului de minuni Spiridon

Izvorăsc sănătate într-a bolnavilor lăcaș

Desfătare, viață tuturor în Iaș.

A trileia Grigorie Alecsandru Ghica dăruiește

Și câtră toți de obște darul de înmulțește.

Însetaților, vedeți să dobândiți viața apelor

Întru al doilea an al domniei sale;

Letu 1765".

Cele două cartușe ovale cuprind, înscrise tot cu litere aurii, următoarele inscripții în limba osmană:

În stânga, "*Sub domnia lui Ghica bey, fiu al lui Alexandru binefăcător, care a stăpânit cu dreptate, a izvorât în Moldova această apă ce curge limpede și curată*", iar în dreapta, "*Acei cărora le este sete se mulțumesc văzând această cișmea cu două țevi, din care curge apa ca și din cei doi ochi ai unui iubit și vor pomeni că Grigore bey a făcut fericit orașul Iași aducându-i această apă dulce ca mierea, 1765*".

O amintire – Turnul Trei Ierarhilor

Mănăstirea Trei Ierarhii, ctitoria lui Vasile Lupu, închinată chiar de către acesta la mănăstirile de la Muntele Athos, avea inițial o incintă fortificată, “cu ziduri dințate, ca ale unei cetăți” (Evlia Celebi). Principala cale de acces în interior era dinspre Ulița Mare, pe sub bolta unui masiv turn din piatră. Acesta este unul dintre componentele dispărute ale ansamblului arhitectonic de la Trei Ierarhi. El a fost demantelat la 1886, cu ocazia lucrărilor de restaurare a bisericii, de la sfârșitul secolului XIX.

Acest turn, construit la 1638, a fost unul dintre cele mai remarcabile din capitala Moldovei. Acoperișul inițial era din țigle. La partea superioară era instalat un orologiu, iar sub el se afla încăperea care adăpostea cele opt clopote ale bisericii. Pentru a ajunge în această cameră, trebuia urcată o scară în spirală, cu 280 de trepte. Cu pana sa, înclinată spre fabulos, Evlia Celebi scria că în vârful turnului “este un clopot mare, cât cupola unui feredeu turcesc” și că dangățul său se auzea de la distanță de un conac.

Fiind serios afectat de un cutremur, turnul a fost refăcut, sau doar consolidat, de către egumenii greci ai mănăstirii, între anii 1802 și 1806. După mărturia lui C. Negruzzi, la 1845, turnul avea deja un stil modern, fiind cel mai înalt din oraș. De aceea fusese folosit, până nu demult, de pojarnici, pentru priveghere împotriva incendiilor. Noua înfățișare a turnului, după 1806 și după marele incendiu din 1827, ne este cunoscută din litografiile lui Raffet și Rey: etajul turnului era ornamentat cu pilaștri angajați, încadrând deschiderea de un stil clasic, precum și stilul acoperișului, ne arată influența neoclasicismului rusesc, la mare modă în epocă. Se păstrează în Iași un turn foarte asemănător cu cel care străjuia odinioară

Trei Ierarhi: turnul bisericii Frumoasa, de sub dealul Cetățuiei.

Puține lucruri mai vorbesc astăzi despre ceea ce a fost vechiul turn al Trisfetitelor. Pisania originală (în limba slavă veche), este depusă, în prezent, în Sala Gotică a mănăstirii. Ea păstrează o remarcabilă stemă a Moldovei, cu capul de bour, luna și soarele, frumos sculptate în piatră. În fața Sălii Gotice sunt expuse clopote masive, din bronz, care au răsunat cândva în turnul porții de la Trei Ierarhi și în cel de la Sf. Nicolae-Domnesc.

Un interes special îl trezește ceasornicul instalat de Vasile Lupu, la 1640, în acest turn. Orologiul a fost cel mai vechi mecanism de acest fel din Țările Române. Diaconul sirian Paul de Alep, mânat de curiozitate, a urcat până la ceas, lăsându-ne o descriere detaliată (1653): “*Deasupra porții este turn pentru clopote și pentru orologiul orașului, care este din fier și cu roate mari. Clopotele sunt atârinate deasupra pe grinzi de lemn. Mașinăria orologiului umple jumătate dintr-o cămăruță; ea are o vargă de fier care trece prin acoperiș și ajunge sus până la vârful clopotului celui mare, către care este aplecat un ciocan din fier de mare greutate. Când vine timpul să bată ceasul, o bucată mare de lemn iese din arcul turnului, având două resorturi prin care se pun în mișcare clopotele cele mici, ceea ce se numește “larmă”, pentru a atrage atenția populației că urmează a se bate orele. Atunci varga despre care am vorbit este trasă în jos pe roate, ciocanul se ridică deodată și, căzând pe marginea clopotului, produce un sunet ce se aude în tot orașul”*.

Din documente se știe că, în veacul al XVII-lea, buna funcționare a orologiului era asigurată de ceasornicari străini, precum Jean Pattrou, Jean Viollier, Gaspar Caillé.

Instalarea unui ceasornic al orașului, la 1640, nu era o simplă podoabă a capitalei, o “curiositate” intrată în colecția unui principe excentric, ci anunța un alt ritm a vieții orășenești și un alt sentiment al

---

timpului. Acesta era pulsul epocii moderne, timpul burghez, ce se cerea cheltuit cu multă parcimonie. Este acel "Times is money" al englezilor. Totuși, drumul nu era făcut încă până la capăt: Vasile Lupu reconstruise și Curtea Domnească, din apropiere și, cu toate acestea, nu a așezat orologiul în turnul Curții, ci în turnul mănăstirii sale. Timpul nu era încă pe deplin secularizat, nu aparținea încă Principelui sau orașenilor, ci rămânea, deocamdată, Timpul lui Dumnezeu.

Documentele contemporane păstrează detaliile luării deciziei de demolare a turnului Trei Ierarhilor. La 29 iunie 1980, membrii Comisiunii Monumentelor Istorice au constatat, potrivit inscripției grecești din 1806, că turnul ar fi fost reclădit din temelii, de către călugării greci athoniți, în acel an; că partea superioară a turnului ar fi fost refăcută la 1830, potrivit altei inscripții grecești încastrate în zidurile turnului; că turnul nu păstrează nici măcar amplasamentul vechilor ziduri de incintă (din care se mai păstra un fragment) ci este scos în afară, în stradă, deviind cu 3,5 m de la axul bisericii; că inscripția ce veche a turnului, cu stema lui Vasile Lupu, se afla pe fațada dinspre biserică a turnului, și nu pe cea dinspre stradă, cum era normal, de unde concluzia că ea a fost montată astfel de călugării greci, cu prilejul refacerilor moderne; că ceasul din turn nu este cel vechi, pus de voievodul ctitor, ci unul modern, probabil de pe la începutul secolului XIX, după cum arată și marca fabricantului, *Eduard Prior. London*; că starea avansată de degradare a turnului ar implica lucrări de restaurare prea costisitoare și nejustificate; în fine, faptul că după demolarea clădirilor din jur, pentru a deschide perspectiva bisericii, turnul apărea ca un element izolat și nepotrivit, estompând și priveliștea spre biserică. Concluzia este tranșantă: "Pe temeiul acestor constatări opinăm ca turnul să se

dărâme, neavând nici o importanță istorică sau artistică...". Iscălesc: G. Lahovari, D. Sturdza și Gr. G. Tocilescu.

Turnul Mănăstirii Frumoasa

Încă de la 1729, din prima domnie a lui Grigore II Ghica, biserica mănăstirii Frumoasa a fost înconjurată de un zid de piatră, care nu a avut însă niciodată o reală valoare strategică. Accesul în incintă se făcea prin bolta turnului, unde se afla poarta principală. O altă poartă, secundară, care dădea spre iarmarocul ce se organiza aici prin anii 1820-1845. Pentru că această poartă, din spate, se deschidea spre locul unde tâlharii erau executați public, în zilele de târg, ea a fost numită și "Poarta spânzuraților".

Turnul de intrare, de pe zidul de vest, are și rolul de clopotniță. Pe fronton poartă următoarea inscripție: "*La 1819 s-a început zidirea acestei clopotnițe de către mine, smeritul arhimandrit Ioasaf Moldovan, proistosul mănăstirii Frumoasa, și din relele întâmplări s-au sfârșit de tencuit și zugrăvit la anul 1833*". În ciuda inscripției, partea inferioară a turnului, cu bolta intrării, trebuie să fie mai veche. Ca și la Sf. Spiridon, această parte, inițial din piatră aparentă, care îi conferea un aspect de masivitate, a fost acoperită cu tencuială, într-o etapă ulterioară.

La etaj, unde se află sala clopotelor, colțurile turnului au fost ornamentate cu coloane neoclasiche, având capitulurile în stil ionic. Acoperișul, de formă bulbară ("ceapă"), întregeste detaliile legate de moda neoclasicismului rusesc. Rezultatul este o construcție impunătoare și elegantă, reprezentând un vizibil progres față de înfățișarea pe care putea să o aibă turnul în prima sa formă, de la 1729. În plus, s-a realizat și o integrare stilistică reușită cu noua înfățișare a bisericii, care este un monument reprezentativ din seria celor realizate sub influența noului curent din

---

arhitectura rusă și ucraineană.

Turnul Bisericii Bărboi

Turnul de la intrarea în incintă, de 35 metri înălțime, cu ceasornic în vârf, este zidit din blocuri de piatră și are o siluetă subțire, de "campanilla" italian. A fost construit de Constantin, fiul marelui logofăt Dimitrie Sturdza. Arhitectul care l-a conceput este grecul Andrei Karidis, despre care se spune că a sfârșit în mare sărăcie, ultimul său adăpost fiind o cămăruță din acest turn. N.A. Bogdan credea că Sturdza a adus meșteri de la Padova, în amintirea anilor de studii petrecuți în străvechiul oraș italian, dar meșteri italieni se găseau într-un număr destul de mare și la Iași, în acea epocă.

S-a scris că în acest turn a fost descoperită biblioteca și luneta logofătului

Costachi Conachi (1778-1849), inițiatorul liricii de dragoste în literatura moldovenească, cel mai înzestrat poet al vremii sale.

Referințe bibliografice:

Andronic, A., *Iași până la mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză și evoluție*, Iași, Ed. Junimea, 1986.

Bădărău, Dan, Caproșu, Ioan, *Iașii vechilor zidiri*, vol. I, Iași, Ed. Junimea, 1974.

Băileanu, Gh., *Curtea domnească din Iași*, în "*Iașul literar*", 1969, nr. 9, p. 55-62 ; nr. 10, p. 54-63.

Bogdan, N.A., *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată*, Iași, ed. a II-a, 1913.

Cârciuleanu, I., *Mănăstirea Galata*, Iași, 1991, p. 67-69.